PR. GHEORGHE CALCIU
ORTODOXIA LUI NAE IONESCU

Nae Ionescu este ortodox, tot atat de organic cum este Nae. Nu exista aproape nici un articol sau curs universitar in care sa nu fi facut macar o aluzie la credinta lui crestin-ortodoxa.

In randurile care urmeaza nu ne propunem sa facem o incursiune analitica in opera sa intreaga. Ar fi nevoie se un spatiu mult mai mare decat cel al unui articol de gazeta.

Ne vom opri insa la Indreptarul ortodox, spre a releva felul in care nae Ionescu trateaza marele teme ale crestinismului din perspectiva filozofului crestin.

Voi incepe printr-o marturisire: despre Nae Ionescu stiam cate ceva inca din liceu, datorita profesorilor nostri care ii audiasera cursurile - si nu numai cei de filosofie -, precum si a unor studenti care ne aduceau cursurile lui.

Imediat dupa cel de-al doilea razboi mondial, Nae Ionescu incepuse a fi citit si se contura in intelegerea noastra cu dimensiuni de legenda. Era atunci la moda existentialismul si noi il socoteam pe Nae Ionescu un precursor al acestuia in Romania. Scrierile care circulau in taina printre noi erau: Logica, Roza Vanturilor, fragmente din cursul lui de Metafizica etc. Ca elevi, le citeam cu deliciul fructului interzis.

Cand am intrat in inchisoare, legenda lui Nae Ionescu a crescut in ochii nostri, ai tinerilor de atunci, caci toti intelectualii pe care i-am intalnit in detentie, se socoteau elevii lui, chiar daca unii erau ingineri, altii contabili, altii militari. Toti vorbeau de el cu pietate. O generatie superba de intelectuali pusi dupa gratii si sortiti fara gres exterminarii, pentru a face sa dispara elementele de cultura "burgheza" din memoria comuna a unei natiuni. Toti isi trageau seva intelectuala si preocuparile filozofice, ca si ancorarea in idealul crestin si romanesc de la Nae Ionescu.

Multi dintre ei au murit in inchisori, cu demnitate si cu sufletul senin.

Dupa eliberarea din inchisoare, n-am mai putut citi din opera lui Nae Ionescu, dar, printre teologi, circulau, mai mult sau mai putin in ascuns, lucrarile lui Nichifor Crainic si am fost sedus de mistica lui. Mai sunt si astazi. Paralel, am fost ucenic al Parintelui Staniloae, pe care l-am urmat in toata pozitia lui dogmatica.

Nu citisem niciodata, intr-un bloc masiv, asa cum este acest Indreptar ortodox, toate articolele despre crestinism ale lui Nae Ionescu, pentru a ma lasa influentat de el.

Influenta nebanuita a lui Nae Ionescu

In 1987, ma aflam in Europa pentru un ciclu de conferinte privind starea Bisericii in Romania. Trecusera doi ani de la venirea mea in vest si un cercetator evreu dorit m-a intrebat franc de ce in predicile si studiile mele teologice apar atat de frecvent influentele lui Nae Ionescu, asa numitul trairirism.

Am ramas mut. Sunt sigur ca omul si-a inchipuit ca m-a prins cu ceva si ca imi cautam o justificare. Nu cunosteam decat vag pozitia lui Nae Ionescu fata de ortodoxie, in special, si fata de crestinism, in general. Eram consternat de faptul ca eram influentat de cineva pe care nu-l cunosteam sub acest aspect.

Mi-am marturisit fara jena ignoranta in privinta trairismului naeionescian si am afirmat ca, daca m-a influentat cineva, aceia trebuie sa fie Crainic si Staniloae.

Totdodata am decis sa-l citesc pe Nae Ionescu si am constata o intelegere profunda si umila a crestinismului si a pozitiei omului in lume, raportat

neincetat la Dumnezeu. Pentru el, fiinta umana nu este doar o existenta de moment, chiar daca rationala, in aceasta lume supusa stricaciunii si mortii, nu este un stadiu in cursul evolutiei materiei si al vietuii pe acest pamant, ci este un dat metafizic permanent, in sensul durarii spirituale. Fiinta umana are valoare numai in raportul ei cu Dumnezeu.

Combaterea rationalismului cartezian

Ingrijitorii culegerii au intitulat-o Indreptar ortodox. Din punct de vedere al Bisericii, acest titlu este cam pretentios, caci Biserica nu si-a dat girul in sensul unui indreptar. Pe de alta parte, nu am gasit vreo deviatie de la credinta crestina si ortodoxa in cuprinsul volumului. Iar o carte crestina scrisa de un laic are indeobste un impact mai puternic decat una scrisa de un cleric.

Nae Ionescu este persuasiv, uneori cu umor, alte ori grav, dar niciodata exagerat. Este un credincios practicant, iar un practicant, in orice domeniu, este si un propovaduitor.

In articolul "Sufletul mistic", Nae Ionescu descopera o renastere a sufletului mistic intre cele doua razboaie si ataca analiza psiho-socilogica prin care Radulescu-Motru cauta sa-i explice recrudescenta. Motru credea ca este o moda sociala, ca negustorii de idei "comercializau" fenomenul spiritual, in sensul speculatiei si, deci, asa cum afirma Nae Ionescu, el confunda efectele cu cauzele. Sunt de acord cu acest lucru. Negustorii de idei, comercializatorii fenomenelor mistice apar dupa ce fenomenul spiritual s-a manifestat. Nu il declanseaza, ci il speculeaza. Ori, in cazul acela spiritul uman se zbatea sa scape de sub oprimarea rationalismului cartezian care domina de secole si care taiase aripile sufletului.

Marii mistici ai Rasaritului si cei din Apus au facut totdeauna casa buna cu rationalismul adevarat, pentru ca gandirea crestina nu este una absurda. Ratiunea ne-a fost data de la Dumnezeu, la creatie, pentru a ne fi treapta initiala de suire si carja de inceput in drumul spre cunoasterea Lui. Nae Ionescu, filozof si logician, nu s-a desprins niciodata de invatatura bisericii in aceasta privinta si a combatut absolutizarea rationalismului, ceea ce imi pare un eroism neobisnuit la un profesor de logica. "(...) Noi nu facem decat sa lichidam rationalismul; nu rationalismul adevarat cu care misticismul a trait totdeauna in cea mai buna pace, ci rationalismul cartezian, care este o rasturnare si, mai departe, o falsitate, prin unilateralitate, a celui adevarat. Il lichidam" sp. 16t

Nae Ionescu indica toate caile prin care lumea moderna cauta sa lichideze acest rationalism.

Stiinta si teologie

Misticismul marelui profesor se exprima si prin atasamentul lui la marii mistici ai crestinismului, la Sf. Ioan Scararu, Sfantul Ioan a Crucii si alti sfinti parinti ai bisericii, precursori ai unei gandiri religioase, bine inchegate si pe care epoca moderna cauta s-o redescopere, fara a reusi s-o inteleaga total. "Schwarmerei" - bazaiala nelinistita - o numeste Nae Ionescu, nu cu ironie, ci cu intelegere si compasiune, aceasta cautare confuza si pompoasa din zilele noastre. Instrumentele filozofice cu care opereaza in afirmarea pozitiei sale fata de credinta sunt foarte seducatoare. Este, fara indoiala, socant sa auzi pe un mare filozof si un logician de mana intai afirmand superioritatea teologiei fata de stiinta.

O serie de teologi care incercau sa faca acordul dintre stiinta si teologie sucombau in moralism. Ei socoteau ca religia este, in primul rand, un cod de comportament moral superior oricarei etici. Nae Ionescu a sesizat exact pericolul si s-a ridicat impotriva lui. El face o distinctie neta intre religie si

morala, intr-un articol chiar cu acest titlu. Constata ca un om religios adevarat este si un om moral, dar moralitatea sa este numai o consecinta a religiozitati lui. "A inlocui religia printr-o predica morala - spune profesorul - inseamna a crede.... ca religia poate fi redusa la morala. Asta insa ne-ar indeparta de la adevaratul sens al ortodoxiei si ne-ar arunca iremiadiabil in lagarul unui <protestantism care a luat campii> (pentru a intrebuinta chiar termenul domnului Profesor Iorga)".

Imi aduc aminte ca profesorii mei de teologie, in special Parintele Rezus, care preda Teologia Fundamentala, subliniau si ei aceasta distinctie neta, intre morala si religie, pe de o parte, si intre religie si stiinta, pe de alta.

Despre durere si mantuire

Ortodoxia vorbeste de Kenoza lui Dumnezeu (umilinta, dezbracarea de slava la care a recurs Iisus cand s-a intrupat in om pentru noi). Profesorului nu i-a scapat nimic din sensurile ortodoxiei, deci nici aceasta. El scrie: "Primul act al vietii lui (a lui Hristos - n. n.) a fost de umilinta si de supunere. Si-a recunoscut natura pamantesca atata vreme cat nu-i sosise inca ceasul: si a acceptat legea firii in care se intrupase, intelegand ca ceea ce era dumnezeesc in El abia mai tarziu trrebuia sa lucreze" sp.40t

Toata aceasta kenoza este insotita de durere, de suferinta. Nae Ionescu recunoaste suferinta drept un dat permanent al existentei omului, o trasatura aproape structurala lui, din clipa caderii in pacat. Intr-o scurta incursiune in gandirea filozofica si teologica a lumii, el analizeaza pozitia principalelor scoli si curente fata de durere.

Bunaoara, budismul aseaza durerea chiar la baza existentei, afirmand prin aceasta caracterul ei de necesitate absoluta. Din aceasta stare, omul se smulge prin negarea existentei, adica prin transgresarea din realitate, saltul la Nirvana. Dar aceasta iesire este un salt in gol. Nirvana este nonexistenta.

Recunoscand inteligenta si frumusetea constructiei filozofice a moralismului negativ budist, autorul se intreaba retoric "aceasta subtila si confuza dialectica, infatisata sub forma unei exagerate cosmogonii, este cu adevarat mai impunatoare decat recunoasterea simpla, dar tragica a durerii, asa cum o face crestinul?".

Valorificarea suferintei

Nici o cultura, nici o filozofie trecuta sau prezenta nu a putut ignora suferinta si durerea si a cautat s-o rezolve intr-un anumit fel. Lumea greaca, dincolo de estetismul ei senin si de hedonismul afirmat, era profund macinata de prezenta durerii in lume, prezenta pe care filosofii cautau s-o explice, s-o accepte sau s-o evite. Erosul grec era infratit cu moartea, hedonismul era, de fapt, "expresiunea unei dorinti crescute si imputernicite de golul rece al durerii" sp. 46t.

Impotriva acestui estetism festiv si fals, cinismul grec era o sfidare a suferintei, fara sa fie o rezolvare a ei. Cinicul nu aducea o solutie umanitatii indurerate, ci se insingura, se impunea printr-un prestigiu de orgoliu si de dispret fata de ceilalti. Nici o solutie. Pe de alta parte, epicureismul, pe care vulgul il intelege gresit ca pe o petrecere continua pentru a evita suferinta, era un sistem de purificare prin placere, pana se ajungea la ataraxia lui Epicur, care insemna o evaziune in fata suferintei si care trebuia sa duca, in consecintele ei ultime, la sinuciderea teoretizata si practicata de Hegesias cel intunecat. Acest faliment al gandirii grecesti dovedeste ca ceea ce urmareau grecii cu atata staruinta, izgonirea durerii din lume, era o imposibilitate si ca dincolo de seninul artei si gandirii grecesti, sta ca o sentinela neagra si

terifianta suferinta, "care se strecoara pretutindeni, acolo unde nevoia fericirii se face simtita" sp. 47t.

Spre deosebire de toate aceste atitudini prezentate pana aici, crestinismului considera durerea ca pe o realitate, dar nu cauta s-o nege, ci s-o valorifice.

"De la rastignire - afirma Nae Ionescu - lumea stia ca nu durerea sau bucuria, ca atare, sunt hotaratoare pentru suferinta sau bucuria noastra, ci atitudinea pe care personalitatea noastra spirituala o pastreaza in fata lor" sp. 48t.

In felul acesta, autorul ajunge la convingerea profund crestina ca durerea insasi poate deveni un izvor de nesfarsita bucurie, daca se indeplineste un rol si capata un sens in efortul nostru de a atinge manturiea. Pentru el, crestinismul este o dezlegare dumnezeeasca a problemei lui Iov, dreptul care sufera.

Indumnezeirea omului

Cineva se poate intreba de ce se ocupa Nae Ionescu de aceste probleme, de ce nu se limiteaza la filozofie? Insa, el este un filozof crestin si, in aceasta caliate, este preocupat de problemele esentiale ale gandirii si destinului uman: existenta, moarte, salvare, Dumnezeu, lume. Ca filozof crestin e normal sa dea raspuns la toate acestea in sensul religiei crestine.

Atasat de ortodoxie, Nae Ionescu cauta sa-si explice caracteristicile specifice ale ortodoxiei si sa nu lase nelamurit nimic din ceea ce este mai important in teologie si in practica noastra.

Vom lasa pentru alta data consideratiile lui Nae Ionescu despre iertare, iubire, traditie (sau predanie), catolicism si protestantism. Si vom starui in a arata cum intelege el o tema fundamentala a ortodoxiei: invierea Domnului. Iisus-Dumnezeu, devenit om deplin, biruie pacatul si moartea si innoieste intreaga faptura: Hristos - noul Adam. Prin Iisus ni se releveaza dumnezeirea, dar, in acelasi timp, tot prin El, omul se ridica la cunostinta esentei lui divine. Omul este asezat mai presus de ingeri, caci el va tine scaun de judecata pentru ingeri, asa cum spune Sf. Apostol Pavel (1 Cor. 6:3).

Filozoful analizeaza procesul de antropocentrizare a intregului univers, inceput de renastere si continuat, in forme schimbate, in epoca moderna. In felul acesta, fiinta umana a fost integrata intr-un sistem simplificator, miscare pe o singura linie, care este cea a materiei. Dumnezeu, chiar daca nu este negat, este scos in afara lumii spre a nu tulbura spiritele simplificatoare. Este foarte greu pentru omul de stiinta, ca si pentru filozoful rationalist sa admita indumnezeirea omului si, prin el, salvarea intregii firi.

Invierea Domnului

Si acum ajungem la Inviere. In articolele despre invierea Domnului, filozoful Nae Ionescu lasa locul credinciosului. Textul "Pastele gandului si celelalte paste" are un continut de-a dreptul zguduitor. Pastele gandului este acela in care "te supui - ceara moale si receptiva - tuturor sugestiilor transcendeteii; cand te pregatesti pentru coborarea harului, lasandu-te purtat pe unda calda si invaluitoare a cultului - minunata propedeutica la deschiderea cerurilor" sp. 56t. Sunt minunate cuvintele lui Nae Ionescu; par rostite de un traitor in pustie, cu pietate si cu tristetea constatarii ca un duh protestant ameninta sa ucida in noi Pastele gandului pentru a-l inlocui cu o celebrare a unui erou sau supraom.

Tendinta contemporana de a face din Hristos un erou si din procesul si rastignirea Lui un fel de "afacere Dreifus" este un pericol mai mare decat

necredinta. Se incearca inlocuirea Adevarului cu un mit. Iar oamenii sunt mari amatori de mituri, cu atat mai mult cu cat sunt mai cultivati.

Patimile, moartea, rastignirea si invierea nu sunt simboluri, ci fapte. Ele nu inseamna, ci sunt, caci Pastele sunt dincolo de gand, in inima fiecaruia, bucurie.

Prin invierea Sa, Iisus Mantuitorul ne-a daruit invierea. Nae Ionescu exclama invingator: "A inviat Hristos!" intr-un articol intitulat astfel. Si spune ca sacrificiul moartea, invierea sunt miracole divine care depasesc puterea de intelegere a mintii noastre, ca si sfanta Euharistie. In ciuda faptului ca noi nu vedem decat paine si vin, realitatea este cea a credintei: acolo sunt trupul si sangele Domnului. Nae Ionescu distinge intre obiectul investigatiei si metoda de cercetare adecvata: "Inseamna ca exista mai multe planuri de existenta si ca pentru fiecare din aceste domenii, noi trebuie sa avem mijloace specifice de investigatie. Ca nu putem sa intelegem prin ratiunea noastra decat numai ceea ce cade inlauntrul veacului nostru; si ca pentru ceea ce este in afara lui, avem nevoie de alte instrumnete, in speta, de credinta" sp. 53t.

In concluzie, Indreptarul ortodox poate fi o calauza spre cunoasterea lui Dumnezeu si a propriilor adancimi. Impactul cartii asupra celor cu sensibilitate este puternic. Iar pentru sceptici si agnostici, Indreptarul este ca o proba de rezistenta.

PRELUAT DIN REVISTA "ROST", NR. 7, SEPTEMBRIE, 2003 <http://romfest.org/rost/sep2003/ortodoxia.shtml>